

El Museu de la Pesca de Palamós, únic de la seva especialitat en el Mediterrani

MIQUEL MARTÍ I LLAMBRICH

Director del Museu de la Pesca

JOAN VICENS I TARRÉ

Documentalista col·laborador en el projecte

Vitrines i Fotos que conformen l'exposició. © de la fotografia: Joan Vicens i Tarré.

En los últimos años la museología marítima se ha visto ampliada con una serie completa de nuevos proyectos y museos. En el ámbito catalán destaca la exposición permanente del Museu de la Pesca de Palamós, inaugurada en verano de 2002. Podemos afirmar que se trata del único ejemplo de museo dedicado al mundo de la pesca en el ámbito del Mediterráneo.

Su discurso plantea unas líneas muy específicas que hablan de la comunidad pesquera, más allá de la local, estableciendo vínculos entre la gente del mar y el resto de la sociedad, destacando la cultura marítima como elemento de nuestra identidad.

The field of maritime museology has recently been revitalised by a long list of new projects and institutions. An outstanding example of this in Catalonia is the permanent exhibition of the Museu de la Pesca, Palamós, inaugurated in summer 2002. This is in fact the only specialist museum on fishing and its traditions in the whole of the Mediterranean area.

The museum looks very specifically at the fishing community, and goes beyond the local phenomenon to explore the links between fisher folk and the rest of society. It also highlights the maritime culture as a core element in local identity.

Recentment la museografia marítima s'ha vist ampliada amb la inauguració d'una sèrie de nous museus repartits per les terres catalanes i la geografia espanyola: el Museu del Port de Tarragona, que va obrir les seves portes l'any 2000; el Museu Marítim del Masnou (al Maresme), que refeia el seu discurs i inaugurava una nova seu amb una museologia més actual el 2001; al juliol del 2002 fou inaugurat el Museu do Mar de Galícia, a Alcabre (Vigo) i a mitjan setembre de 2003 va obrir les seves portes l'exposició permanent del Museu de la Pesca, a Palamós (Girona). A totes aquestes institucions culturals s'han de sumar els projectes de creació del Museo Marítimo de Bilbao i el de Mallorca.

Sens dubte totes aquestes iniciatives són realitats que demostren la gran aposta feta en els darrers anys per la museografia dedicada al mar a les poblacions costaneres.

De tots aquests nous museus, en aquest article analitzarem el cas del Museu de la Pesca, a Palamós.

L'ENTORN DEL MUSEU

La població de Palamós, situada al cor de la Costa Brava, fou fundada l'any 1277 pel rei Pere el Gran per aprofitar un port natural. Malgrat que des de la seva fundació sempre ha estat vinculada amb el mar i la pesca d'una forma especial, ha sigut en les darrers dècades que ha passat a ser, bàsicament, una població turística.

2. Entrada al Museu. © de la fotografia : Joan Vicenç i Tarré.

Potser precisament per aquest motiu era necessari un museu destinat a recuperar la memòria i la cultura de la gent, que aquí està íntimament relacionada amb el fet marítim.

La pesca constitueix una de les activitats humanes més antigues de les quals es té coneixement. Totes les cultures han creat mètodes i estris per explotar els recursos del mar, amb formes de pescar que s'han mantingut durant segles i que solament en els últims anys s'han transformat extraordinàriament.

A Catalunya, més de sis mil famílies viuen directament de la pesca. El valor de les captures sol superar anualment els 120 milions d'euros. Els canvis experimentats en les últimes dècades han comportat la pèrdua de molts llocs de treball. A més, amenacen el manteniment de la memòria d'una cultura mil·lenària i plantegen la sobreexplotació dels recursos. Reflexionar sobre els escenaris de futur i protegir els testimonis materials i immaterials del món marítim i pesquer és, sens dubte, una necessitat de primer ordre en tot el món, i també a casa nostra.

EL MUSEU

El 1920, un grup d'aficionats a l'art i a la cultura, davant la percepció que tot un món s'anava perdent, varen crear El Cau de la Costa Brava, per tal de salvaguardar un fons d'elements marítims, de peces arqueològiques, de testimonis de la indústria del suro i d'elements naturals de la població de Palamós i els seus voltants. El Cau de la Costa Brava va ser inclòs en l'Inventari de Béns d'Interès Cultural, Immobles, amb la categoria de Monument l'any 1962.

L'any 1989 l'Ajuntament de Palamós, després de municipalitzar la col·lecció, va iniciar l'inventari i la documentació del fons i va destinar un edifici a l'exemple de la població com a seu del museu: la Casa Montaner.

3. Llaüt «Sant Joan» de principis de segle XX. Presideix tota la sala expositiva. © de la fotografia: Joan Vicenç i Tarré

A partir d'aquell moment s'inicià el projecte museològic que va orientar el futur Museu cap a la temàtica marítima i pesquera.

La forma més efectiva de protegir i conservar el patrimoni és mitjançant la seva difusió. Aquesta necessitat coincideix amb la creixent interdependència entre la cultura i el turisme.

Aquestes consideracions i l'experiència de 80 anys d'El Cau de la Costa Brava han permès assumir amb seguretat la realització del nou equipament del Museu de la Pesca a Palamós. Projecte que mostra a tothom el passat, el present i el futur d'una relació bàsica de l'ésser humà amb el mar, i d'una forma oberta, moderna i participativa.

Amb la inauguració del mòdul de difusió sobre la pesca es pretén apropar a la comunitat una exposició permanent amb la qual es mostra el pas de la pesca tradicional a la pesca moderna, i on es reflexiona sobre el seu futur. El museu servirà d'eina d'interpretació per explicar la realitat viva i dura de la vida dels pescadors i alhora per implicar els visitants en el fet comú que significa per a tothom el consum de productes del mar.

Aquest mòdul de difusió està ubicat en un magatzem portuari conegut popularment com el «tinglado», situat enmig del port pesquer, visible des de primera línia de mar i de fàcil accés per als visitants. L'edifici fou cedit

a l'Ajuntament per Ports de la Generalitat de Catalunya, l'any 1999, per a ús museístic.

Per aconseguir més espai a l'interior de l'edifici, els arquitectes responsables de la seva adequació¹, han afegit un altell de forma molt enginyosa que permet disposar d'un nivell superior que ressegueix el perímetre del "tinglado". Tota l'àrea constitueix l'espai destinat a la presentació de l'exposició permanent, a la realització d'exposicions temporals i de tallers didàctics, i al servei d'atenció al visitant i botiga.

El projecte, que presenta uns continguts d'àmbit nacional i està promogut per l'Ajuntament de Palamós, s'ha finançat amb la coparticipació d'un elevat nombre d'institucions públiques i privades².

El museu actual ha de servir de clau d'interpretació per explicar una realitat viva com és la pesca. Els visitants es veuran implicats a partir del factor comú que significa per a tots el consum de peix. En total són 1.200 metres quadrats dedicats a presentar de manera monogràfica el passat, el present i el futur de la pesca i dels pescadors. Una temàtica que converteix aquest projecte en únic a Catalunya i a tota la resta del Mediterrani³.

El seu principal objectiu és contribuir com a element de qualitat al desenvolupament cultural, econòmic i social de la comunitat. Treballar per arrelar-se al propi territori i ajudar a provocar canvis i reflexions respecte al patrimoni marítim i pesquer que ajudin la societat. Els objectius que permeten assolir aquests propòsits giren entorn de les seves àrees de conservació, investigació, difusió i interpretació.

EL DISCURS EXPOSITIU

La fórmula utilitzada en el Museu de la Pesca es pot considerar la més viable en atenció a les diverses tipologies de públic que ha d'acollir i al caràcter dels seus continguts. És una fórmula basada en el caràcter mixt d'explicació i exposició. Això permet introduir conceptes que no tenen representació objectiva o bé són d'una complexitat difícil d'explicar com a temes intangibles. Alhora permet relacionar molts conceptes al mateix temps i introduir els valuosos fons d'imatges disponibles.

L'exposició s'organitza en diferents blocs:

El primer és un pròleg en el qual s'utilitzen els mitjans audiovisuals i també escenogràfics. Pretén crear un vincle emotiu i intel·lectual entre tots els temes de l'exposició, a més de servir de clau d'interpretació per a una visita museogràfica. Mitjançant un audiovisual que té una durada de 10 minuts i que es presenta en quatre idiomes es pretén buscar la sensibilitat

¹ Tot aquest equipament ha sigut dissenyat per l'arquitecte Dani Feixes-Diversos arquitectes, professional guardonat amb el Premio Nacional de Diseño 2001, i responsable entre altres projectes del pavelló de la navegació de l'Exposició de Sevilla l'any 1992.

² Ports de la Generalitat, Direcció General de Pesca i Afers Marítims, Diputació de Girona, Consell Comarcal del Baix Empordà, Autoritat Portuària de Barcelona, Caixa Laietana, Geshos 97, SL, La Fleca de l'Empordà, Nàutica Palamós, Intermarché, Formatgeries Prat, S.A., Comercial Martí, SL, Construccions Sánchez-Doménech, Matas, SL, Félix Ribera e Hijos, Vilaplata Castell, SL, Peixos de Palamós, Fundació Privada Damm, M.P. Electrònics, Capps, Ciments de Catalunya, Vega Palamós, SL.

³ El museu actualment està inscrit amb el número 140 en el registre de Museus de la Generalitat de Catalunya i actual una sèrie d'associacions i activitats professionals, acadèmiques i culturals: és antena de l'Observatori per a la Investigació Etnològica a Catalunya del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana; membre fundador de l'AMMM (Associació de Museus Marítims del Mediterrani) i seu de la Càtedra d'Estudis Marítims, una instància de la Universitat de Girona, impulsada per aquesta universitat i per l'Ajuntament de Palamós.

zació cap a una problemàtica que posa en joc un patrimoni natural, cultural i social que no podem permetre que desaparegui.

El consum de peix es planteja com a inici de l'explicació, i el visitant es troba vinculat amb tots els temes relacionats amb el món marítim i pesquer. El públic, assegut en una grada –que simula la llotja de peix on se subhasta el peix diàriament, i que es troba a 50 metres d'allí- es veu apropiat a un àmbit del qual participa inconscientment i que li suggereix una actitud responsable que l'ajudarà a entendre, respectar, valorar i protegir el món de la pesca com un bé cultural propi. El tema subjacent és que la pesca és un tema que no solament interessa als pescadors i a les persones que en viuen directament o indirectament: la pesca ens interessa a tots, perquè tots consumim peix.

La finalitat última és establir una complicitat amb l'usuari perquè no es desentengui de les amenaces existents sobre al pesca i els pescadors. Es pretén mostrar que els canvis econòmics, culturals, tècnics i mediambient-

4. Algunes tècniques i estris pesquers s'han perdut en el record. © de la fotografia: Joan Vicenç i Tarré

5. Sala d'exposicions temporals del museu situada al nivell superior del recinte. © de la fotografia: Joan Vicenç i Tarré

6. Homes i dones del mar de principis de segle XX. © de la fotografia : Joan Vicenç i Tarré

tals fan perillar el futur de la pesca fins al punt de fer-la desaparèixer. Si això succeís es perdria una important font de treball i riquesa per a un ampli sector social, així com una ancestral font d'alimentació i satisfacció per als consumidors.

El segon àmbit és la presentació de tots els temes del guió museogràfic, en el qual, utilitzant diversos mitjans agrupats (fotografies, textos, objectes, maquetes i *atrezzo*) el recorregut es fa lliurement. Aquest apartat explica la diversitat i la riquesa del fons marí, la seva fauna i flora, i alhora mostra que la pesca és una activitat logística que necessita, a part de bons estocs, també unes bones condicions nàutiques de la costa per oferir refugi a vaixells i persones, i unes bones comunicacions terrestres per desenvolupar-se plenament.

L'objectiu del tercer àmbit és presentar als visitants qui és qui en el món pesquer, i ens parla de tots aquells oficis que són o eren necessaris per aconseguir un fi comú, que són els productes del mar.

Així, es presenten els processos de construcció naval. Es parla dels mestres d'aixa i el seu art mil·lenari de construir embarcacions de pesca. Personatges que sense saber de matemàtiques descrivien perfectament triangles, polígons i curvatures mil·limètriques. Els corders, que fabricaven els caps tan imprescindibles en qualsevol embarcació i per als arts de pesca. Els traginers, que coneixien totes les llums de l'alba mentre portaven el peix d'un lloc a un altre, i tots aquells oficis vinculats als processos de fabricació de les arts de pesca, la venda del peix, la seva conservació. En definitiva, es dona vida a una cultura del mar que durant molts anys va definir l'estil de vida de la Costa Brava.

En el darrer bloc es difon tot el món de les tècniques pesqueres: les arts i el seu ús i com l'ésser humà ha anat perfeccionant els sistemes de pesca. Algunes formes de pesca s'han perdut en el record, però moltes d'altres encara perduren, per la qual cosa s'exposen aquells objectes antics i tradicionals, però també els més moderns i sofisticats que permeten portar a terme l'activitat pesquera.

Enmig de la sala i presidint tota l'exposició, un llagut il·lumina els peixos a punt de ser capturats: es tracta d'un llaüt de principis del segle XX, anomenant *San Juan*. Aquesta gran peça, molt ben armada, és una vella embarcació palangrera, de deu metres d'eslora, amb una gran vela llatina de cotó. Per la disposició que hom troba el *San Juan* és fàcil entendre quin lloc d'honor ocupa en el món pesquer.

En la part superior del recinte expositiu trobem altres discursos: el de la vida dels pescadors, homes i dones que es mouen entre els dos medis, la terra i el mar. Es recrea la típica taverna de pescadors, les cartes tirades sobre la taula i, mitjançant un sistema sonor, s'escolten les xerrades de les adobadores de xarxes i anècdotes de diversos pescadors que resumeixen les diferents formes de viure en el mar, amb la intenció de mostrar com la memòria, la informació, és objecte d'estudi pel Museu, més enllà dels materials.

Finalment com a epíleg del muntatge, un petit àmbit pretén afavorir una reflexió sobre el futur del sector. Aquest apartat, sense temporalitzar, té com el primer un caràcter més explicatiu que expositiu, i aporta idees per tal que la pesca no ens sigui indiferent.

7. S'ha utilitzat caixes de peix com a suport: per exposar peces i explicar conceptes. © de la fotografia: Joan Vicenç i Tarré

8. Detall de l'interior. © de la fotografia: Joan Vicenç i Tarré

9. Element que convida el visitant a la reflexió. © de la fotografia: Joan Vicenç i Tarré

10. Detall de l'interior. © de la fotografia: Joan Vicenç i Tarré

Tot el guió de l'exposició es complementa amb una sèrie de propostes de difusió, algunes destinades a escolars i altres al públic general, englobades sota el títol genèric de *Viu la Mar*, que funcionen des del 1997: visites guiades, tallers familiars, itineraris pel port pesquer, xerrades, conferències i exposicions temporals formen el programa d'acció cultural del Museu de la Pesca.

L'exposició del mòdul de difusió del Museu de la Pesca és de caràcter permanent, però permet una renovació periòdica i additiva, tant dels objectes com de la part d'explicació prèvia, que es pot anar ajustant als requeriments conjunturals del Museu o del sector. Per al Museu, l'exposició permanent és bàsicament un mitjà de comunicació i un mètode de treball en el diàleg permanent amb la comunitat.

UN MUSEU NECESSARI

El gran èxit del Museu s'ha pogut plasmar durant el primer mes, en què s'ha superat la xifra de quatre mil visitants. Sens dubte és una dada que confirma el bon encert del projecte i de la seva posada en funcionament.

Museològicament el discurs planteja unes línies molt específiques i clares: un museu que parla de la comunitat pesquera, més enllà de la local, per establir lligams entre la gent de mar i la resta de la societat, tot posant en valor la cultura marítima com un element de la nostra identitat.

Museogràficament, la seva posada en escena vol assegurar la bona comprensió dels conceptes per part del visitant. I el fet d'exposar la barca palangrera com a element principal al voltant del qual es reparteixen els

elements expositius, aconsegueix un efecte de sorpresa necessària per despertar l'interès del visitant.

Aquest plantejament de l'exposició, que utilitza imatges i so i evita les explicacions excessives amb text, permet que la comprensió sigui vertical per a totes les edats i horitzontal per a diferents segments de la societat (pescadors i no pescadors).

La quantitat d'informació que ofereix és de diferent nivell, apta tant per al professional del mar com per qui es vol apropar al món de la pesca, sigui adult o escolar.

La retolació i l'audiovisual es presenten en quatre idiomes, ja que el museu es troba en un entorn clarament turístic.

LA PRESENCIA DEL MUSEU DE LA PESCA RESPECTE ALS RESTANTS MUSEUS MARÍTIMS I AL SEU TERRITORI

El paper del Museu de la Pesca respecte a la resta de museus marítims anteriorment esmentats és de complement de discursos. El Museu del Port de Tarragona explica la història i vida del port de la ciutat. El Museu Marítim del Masnou ens mostra les relacions entre la població del Masnou i Amèrica amb la navegació de cabotatge. I el Museu de la Pesca ens apropa al món de la pesca de la costa catalana. Així, tots formen un discurs ampli i comú relatiu a les diferents relacions i activitats de les comunitats amb el mar.

Pel que fa al territori, la Costa Brava actualment ofereix una sèrie de museus plurals d'àmbit restringit. Alguns es formaren a principis del segle XX, fruit de la vocació d'erudits locals. Els seus discursos són plurals i fan referència en general a la població on resten ubicats. Així, els seus fons es componen de material arqueològic, pintura, escultura, etc. amb una àmplia cronologia. Els museus monotemàtics, fins fa poc, eren inexistents.

La població de Palamós s'ubica a la zona costanera de les Gavarres, zona natural protegida que forma part dels contraforts dels Pirineus. Dintre d'aquesta zona, i en un radi de 40 km, es troben dos museus temàtics més, amb un rol de centres d'interpretació del territori i de la seva gent.

A Palafrugell el Museu del Suro explica la relació home-natura, com l'ésser humà s'ha adaptat al medi natural i se n'ha enriquit mitjançant l'extracció i posterior manipulació del suro. A la Bisbal d'Empordà, el Terracota Museu de la Ceràmica explica la tradició i la contemporaneïtat de la indústria ceramista existent gràcies a les riques terres argiloses de la zona. I, per últim, a Palamós, el Museu de la Pesca ens explica la relació i adaptació de les comunitats amb el mar. Així, s'aporta una altra peça per completar el discurs que

Bibliografia

ALCALDE I GURT, G.; RUEDA I TORRES, J.M. (1999). *Els museus*. Girona: Ed. Diputació de Girona-Calxa de Girona.

ALCALDE I GURT, G.; RUEDA I TORRES, J.M. «Dossier. El patrimoni Integral. Els museus de Girona i el patrimoni». *Revista de Girona*, número 159 (1993).

MARTÍ I LLAMBRICH, M. «Dossier. Memòria de la pesca i dels pescadors». *Revista de Girona*, número 171 (1995).

MARTÍ I LLAMBRICH, M. «El projecte museològic del Cau de la Costa Brava. Museu de la Pesca». *Revista de Girona*, número 166 (1994).

MARTÍ I LLAMBRICH, M. «Els museus marítims vistos des de Palamós». *Revista de Girona*, número 160 (1993).

MEDIR HUERTA, R.M. ; SAPENA AZNAR, C., (1988). *Palamós*. Girona: Ed. Diputació de Girona-Calxa de Girona.

RIPOLL I MASFERRER, R. «Retrobar l'espai i el temps a Palamós». *Revista de Girona*, número 168 (1995).

SAPENA AZNAR, C. «La refundació del Cau de la Costa Brava». *Revista de Girona*, número 155 (1992).

ens ensenya el medi natural d'aquesta zona, de com hi ha intervingut l'home i la riquesa patrimonial i cultural que ha generat.

Pel que fa a la riquesa que el Museu de Palamós genera al seu territori, podem destacar diferents punts. Per una banda explica l'existència d'altres elements patrimonials importants fora del Museu. *El Rafel*, una barca de vela llatina del 1915, treballa paral·lelament amb el Museu i ensenya als seus usuaris l'antic art de navegar a vela. Una altra embarcació que el Museu ha incorporat a la seva col·lecció és l'*Estrella Polar*, una barca dedicada a la pesca de la sardina i l'anxova, que actualment es troba en restauració.

També existeix un patrimoni natural format per la platja de Castell, indret que conserva tot el seu estat pur de naturalesa sense urbanitzar, i les barraques de s'Alguer, una sèrie de cases de pescadors on es guardaven els aparells de pesca i s'aixoplugaven del mal temps.

Aquests elements externs fan que el Museu es trobi immers enmig d'un patrimoni marítim i natural que ha de potenciar. I que genera fluxos econòmics de creixent impacte a la Costa Brava, en sintonia amb les darreres tendències turístiques que exigeixen ofertes culturals i lúdiques, a part de la ja molt gastada fórmula de sol i platja (*sun and sea*).